

## A SZEGEDI KÖZMŰVELŐDÉSI PALOTA A FORRADALMAK IDEJÉN

(1918–1919)

Móra Ferencnek, a szegedi Somogyi Könyvtár és a Városi Múzeum egykori igazgatójának vezetése alatt álló intézmény 1919. évi állapotáról szerkesztett jelentésében a következő sorok olvashatók: „... az átrendezési munkálatok miatt a természetrajzi tárt és éremtárt csak április 6-án nyithattuk meg... az átrendezés, a kiállítási termek és szekrények magyarázó felírásokkal való elárasztása nagyon hamar éreztette hatását a közönségre. Ekkora érdeklődés egész fennállása óta nem volt a múzeum iránt. A húsvéti ünnepek két délelőttjén 8–10 000 ember fordult meg a múzeumban, a termekben alig lehetett járni s a közönséget csak turnusokban eresztettük be...”<sup>1</sup>

Nem célunk, hogy a Közművelődési palotában otthont kapott két intézmény történetével fennállásuktól kezdve foglalkozzunk, csupán annyi, hogy fölvezoljuk belső életét a nagy események hátterében s a megmaradt aktakötegek lapjairól meg-rajzoljuk a „hivatalos” Móra Ferenc arcképét.

Szegeden, mint az ország más városaiban is, a világháború ötödik esztendejében érezhető volt a veszített háború nyomora, éppúgy mint a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tömegeket mozgató hatása. Ez a helyi Szociáldemokrata Párt szervezetének erősödésében jutott elsősorban kifejezésre. A frontokról hazaszökdöső katonák, s a városban tartózkodó néhány orosz hadifogoly agitációja, meg-megújuló sztrájkokon keresztül vezethet végül is oda, hogy a polgári forradalom kitörése után, a Munkástanács mindinkább balra tolódó tömegeiből, annak legöntudatosabb elemei, a fővárosból idekerült elvtársak segítségével 1919. január 1-én megalakíthatják a Kommunisták Magyarországi Pártjának szegedi szervezetét.

1918. október 27-én Móra Ferenc is azok között van, akik bejelentik a Kárász-ház erkélyéről Szeged népének a forradalmat, s mint a Nemzeti Tanács alelnöke, november 2-án már a népköztársaság kikiáltását követeli. Nem sokkal később, december elején a várost dél felől felvonuló francia hadsereg, Újszegedet s a Tisza-Maros szöge nyolc községet pedig szerb katonaság szállja meg. Ennek következtében az „őszirózsás forradalom” első napjaitól kezdve itt sajátos helyzet állott elő. Valamiféle „kettős hatalom” alakult ki; a régi rendet jelentő közigazgatás, Kelemen Béla főispánnal s Somogyi Szilveszter polgármesterrel az élén a városi hatóság, közgyűléssel — s vele szemben a forradalmi hatalmat inkább csak jelképező Nemzeti Tanács, mely politikai jellegű irányítást adott a városi hatóságok, intézmények részére, a vele járó ellenőrzéssel együtt. A Nemzeti Tanács főleg a polgárság erőire,

<sup>1</sup> Jel. 1919. 19. l.

a Radikális Pártra s később a Károlyi Pártra támaszkodott, 1919. február 18-ig állott fenn, s elnökétől kezdve a burzsoázia számos képviselője foglalt benne helyet, hamarosan elvesztette a tömegek szimpátiáját.

1919 januárjától márciusig terjedő nagy sztrájkok hű kifejezői a városban uralkodó katasztrofális gazdasági állapotoknak (drágaság, pénz-, anyag- és élelmiszerhiány, amihez még a dühöngő spanyolnátha járvány is járult). 1919 márciusában Szeged népe csatlakozik a fővárosban kikiáltott Tanácsköztársasághoz. A város élére három tagú direktórium kerül, de tevékenysége alig egy hétig tart: a francia fegyveres erők elől — melynek védőszárnyai alatt szervezkedhet az ellenforradalom — ki kell vonulnia a városból. Április 25-én már megalakul a helyi Antibolsevista Comité, majd ugyancsak a Kárász-ház erkélyéről proklamálják június 2-án a szegedi nemzeti kormányt. Az osztályharcos munkásság szervezett ellenállását bizonyítják a májusi és júniusi nagyarányú sztrájkok, amelyeket a csendőrség, rendőrség kardlappal, puskatussal, a francia megszállók pedig sztrájkterő csapatok bevetésével, elhurcolásokkal, a vérszemet nyert ellenforradalmárok pedig terrorcselekményekkel „ellensúlyoznak”. A tényleges hatalom egyre inkább Horthyék kezébe kerül, s a fehérterror tisztikülönítményei a Tanácsköztársaság bukása után, augusztus 4-én, innen indulnak el, hogy negyedszázadra berendezhessék ellenforradalmi rendszerüket az egész országban.

Célunk, hogy lehetőleg időrendben, összegyűjtött adatokra támaszkodva föl-vázoljuk azokat a kulturális eseményeket, amelyek egy oly fejlődés kezdetét jelentették, ami — mint általában országszerte is — hazánk felszabadulása utáni másfél évtizedben csúcsondott ki. Megvizsgáljuk azt is, vajon a Móra vezette intézmények hűségesen szolgálták-e azokat a nagyjelentőségű társadalmi változásokat, amelyek mind a forradalom hatására a nép tulajdonába került népművelő szervtől, mind felépítménytől, különösképp az ellenforradalom sötét korszakában joggal várhattunk.

Móra Ferenc Reizner János (1881—1902) és Tömörkény István (1902—1917) halála után lett gazdája a múzeumnak és könyvtárnak. Előbbi szívügye a helytörténet és régészet, utóbbié pedig a néprajz volt. A két intézmény igazgatásuk alatt is szépen fejlődött, igazi felvirágzása azonban Móra hivatalba lépésének első évében, 1918-ban vette kezdetét. Reizner nemcsak vérbeli múzeológus volt, de jó szervező is. Az ő nevéhez fűződik a könyvtár első nagy katalógusának elkészíttetése, és a múzeum tulajdonképpeni alapítása is. Ő állította fel a régiség- és éremtárt, később pedig megalapozta a szépművészeti gyűjteményt. Tömörkény vezetése alatt létesült a néprajzi gyűjtemény, amely öt vármegye etnografikumát képviseli.

A városi múzeum későbbi, mint a Somogyi-könyvtár, mely a nagy árvíz utáni, Szeged szerencsétlensége nyomában megmutatkozó részvétnak köszönhette létrejöttét. Régiségtára s történelmi emléktára a numizmatikai osztállyal együtt csak 1885-ben alakult. A természetrajzi gyűjtemény alapját még később vetette meg a város főleg Zsótér László és Wagner Ferenc gyűjtéseiből és ajándékozásaiból származó madárgyűjteménnyel, továbbá a Praznovszky—Mihelyes—Vellay-féle, ugyancsak a város által vásárolt rovargyűjteménnyel. Ennek az anyagnak rendezése 1905-ben fejeződött be, s 1908-ban, az akkori igazgató, Tömörkény, a Somogyi-könyvtár 25. éves fennállását jubilálta azzal a munkával, hogy a közösség számára megnyitotta a természetrajzi osztály ásvány- és őslénytani csoportját, s hozzáférhetővé tette a néprajzi gyűjteményt. A „kultúrpalotában” hivatalba lépő fiatal Mórának első ténykedése éppen a csiga- és kagyló gyűjtemény rendezése s meghatározása volt.<sup>2</sup> Mun-

<sup>2</sup> Csongor Győző: Móra Ferenc és a természettudomány. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1958—59. Szeged. 1960. 241. l.

a kinn megérkezé,  
mégis az őt bejelenés  
a megalap. Ez nem  
kivétel, de  
kivételként a  
a bolygó p. v. a  
másként.

hgy. min. d. p. p.

köszön

9. 1919. XI. 27

Móra Z

211 / 1919. XI. 27

21. Vármegy. sz. sz.

4.

Kedvs. min. d.

sz. sz. sz. sz. sz. sz.

mint a sz. sz. sz.

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

sz. sz. sz. sz. sz.

mint a sz. sz. sz.

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

kivétel, hanem nem

kája közben döbbenhetett rá arra az igazságra, hogy „a régifajta múzeumok, ha nem is szolgálták mind a tudományt, legalább azt ambicionálták, s a tömegekkel szemben az *odi profanum* álláspontjára helyezkedtek, félreismerően a közgyűjtemények igazi rendeltetését: a tömegek oktatását”. Az átrendezésnél meghagyta a tudományos nevet a szakember számára, de az 1919-es kiállítás rendezésénél a nagyközönség számára magyarázó táblácskákat készített. A pillangóknál olyat, amelyiknek felirata úgy kezdődik, hogy azok a „napfény gyermekei”. Tisztában volt azzal, hogy az ilyen feliratot mindenki észreveszi, s végigolvassa a szöveget, tehát a látogató, „tanult, vagy tudatlan, lépten-nyomon hozzádörgölődik a tudáshoz, s ha akarja, ha nem, elviszi magával, mint a mezőn sétáló ember ruháján a vadvirág bekapaszkodó magját, s terjeszti, amerre jár . . .”<sup>3</sup>

Móra és kicsiny, buzgó köre az ilyen s ehhez hasonló igényeket nagyszerűen ki tudta elégíteni. A forradalmak idején, mikor a kettős intézmény a város művelődési életének középpontjába kerül, az új igényeknek megfelelően a könyvtár a múzeummal együtt párhuzamosan fejlődik. 1905-től kezdve a múzeum tárait a közönség csak azokban az időkben látogathatta, amikor a könyvtár zárva volt (a múzeumnak nem volt külön személyzete) s ha beszámítjuk az első világháború sanyarú esztendeit, és hogy a múzeumnak állandó kiállítása 1919-ig szinte nem is volt, érthetővé válik az az ugrásszerű fejlődés, a múzeum és könyvtár egyforma föllendülése. Ez pedig a 38 éves fiatal igazgatóhoz fűződik.

## I

1918. január 1-én Móra Ferenc cikket ír a Szegedi Naplóban „Forradalom a Dugonics Társaság ellen” címmel. A Társaság ekkor ünnepli 25. éves jubileumát. Ő, aki 12 évvel azelőtt, mint „két hónapos Dugonics” irodalmi palotaforradalomban vett részt, nem gondolhatja még akkor, hogy nincs messze már az igazi, a nagy forradalom, melyre bizonyára az édesapjától örökölt 1848-as szellemben várakozott, hogy köszönhetné a „várva várt szélvész”, a „zárkanyitót”, mely kirostálja, megtépázza a bátrakat s egybekovácsolja a harcostársakat, kiknek élete s szenvedése a méltatlan támadásokon keresztül bizonyíték arra, hogy a mórjai vallomástétel: „hiszek az emberben” — nem csupán sokat hangoztatott irodalmi szállóige . . .

De most még csak — melleleg a Szegedi Napló főszerkesztője — a Somogyi-könyvtárnak és városi múzeumnak igazgatója, amely ekkor 87 000 kötetével és hat múzeumi osztályával a város első kulturális intézménye volt, s amely a viláégést inkább a látogatók számának csökkenésében, mint fejlődése megakadásában érezte meg.<sup>4</sup> (A könyvtár olvasók száma 1917-ben 15 000, a múzeumlátogatóké 40 000 volt.) Vasárnaponként ingyenes előadások színhelye („Szabad iskola”), s mint ilyen,

<sup>3</sup> Kiss Ferenc—Tonelli Sándor—Sz. Szigethy Vilmos (szerk.): Szeged. Magyar Városok Monográfiája I. Bpest. 1927. 297—298. l.

<sup>4</sup> Sz. N. 1918. febr. 8. A Szegedi Szabad Iskola múltjára nézve I. Szeged és Vidéke 1906. nov. 11. sz. A század elején a helyi Társadalomtudományi Társaság próbálkozott ezzel, az egész országban létesülő szabad iskolák példájára, de „még egy közgyűlés erejéig sem tudott megindulni”. Elsőnek a Good Templar rend antialkoholista páholya találta meg a módját, hogy az országossá vált mozgalomból Szeged se maradjon ki. Az első előadók dr. Madzsar József (biológia, szociológia), dr. Hollós József (élettan, csillagászat, ált. természettudományi ismeretek), dr. Czibula Antal (történelem, társadalomtudomány), dr. Szőri József (művészet, alapvető esztétika) és dr. Balog Géza (jog, államtudományi, gazdaságtani ismeretek) voltak.

hierher...  
 dass die...  
 von...  
 kommen...  
 ungeführten...  
 was...  
 verlor: — — —  
 das...  
 daher...  
 annehmen...  
 unlöslich...  
 zurück...  
 die...  
 Willen...  
 es...  
 selbst...  
 nicht...  
 nicht...  
 nicht...  
 nicht...

Móra német nyelvű fogalmazványa

elsőrangú népnevelő intézmény. A „gyász fekete iniciáléjával”<sup>5</sup> kezdődő 1917-es esztendőnek július 12. óta kinevezett igazgatója. Ennek az előcsarnokából, országos részvét mellett kísérték egyik legnagyobb nemzeti írónkat, Tömörkényt, Szeged kulturális vezérét a palánki temetőbe. Rozoga ablakaival, elhanyagolt külsejével inkább „valami gazdátlan műemlék” jellegét kezdi az épület fölvenni.<sup>6</sup> Az épület általános felújításra szorul, a központi fűtés régi kazánjaival állandóan baj van. Az ellátási nehézségek, elsősorban a szénhiány miatt a háború alatt alig fűtötték az épületet, mindössze az igazgatói szobát, ahol az igazgató kis számú személyzetével együtt dolgozott.

Sem múzeumi, sem olvasótermi szolgálat nem volt. A hivatali személyzet: Fischhof Ágota (a berlini Zentrale für Volksbücherei végzett növendéke), Cs. Sebestyén Károly polgáriskolai és Czögler Kálmán gimnáziumi tanárok — rendezhetik a kéziratgyűjtést, a nemrég létesült aprónyomtatvány osztályt, katalogizálhatják a kliségyűjteményt, megkezdhetik a képtár és az éremtár anyagának újrászervezését. Alkalmom nyílt a régiségügyi és természetrajzi osztály felállítására. Egyikük sem volt kinevezett alkalmazott, bár Móra mindent elkövetett, hogy munkatársait az üresedésben levő könyvtárosi állás javadalmazásának terhére szakdíjnokként alkalmazza. Még azt is megteszi, hogy lemond külön tiszteletdíjáról, mellyel a város a vacantia idejére jutalmazná. A munkatársak főérdeme, hogy „a mikor a legtöbb magyar vidéki kultúrintézet fejlődését holtpontra juttatták a háborús nyomorúságok, a szegedi könyvtár és múzeum úgy számolhat be 1918-ról, mint fejlődése újabb szakának küszöbéről” — írja Móra évi jelentésében.<sup>7</sup>

Így nem marad más hátra: várni, míg kitavaszodik. Lassan-lassan szénhez jutottak, viszont nem volt fűtőjük. Mórát pénzügyi gondok gyöttrik. Február 27-én még nem tudja, mennyi a könyvtár és múzeum dotációja. Sűrűn előfordul, hogy „az intézetet meglátogató előkelőségek kérdezősködnek tőlünk, mennyibe van a városnak évente a kultúrpalota, s ilyenkor vagy zavarba jön az ember, vagy zavar nélkül odadob egy számot”.<sup>8</sup> A rossz háborús viszonyok, ellátásbeli nehézségek következménye, hogy „pénzben, hagymában, húsban, lisztben meg másféle dolgokban” kell dolgozni annak, aki magában soha egy makulányi üzleti szellemet sem érzett. Ez a sors iróniája, írja Móra egyik levelében.<sup>9</sup>

A nehézségek csaknem egy ember vállára tornyosulnak, mert a munkatársak a kiállítási anyagot rendezték. Az állapotokra jellemző fényt vet Móra néhány sora, melyet Bernátsky Ferenc apátplébánoshoz intéz, aki egy kémia könyvet kér tőle használatra, húsvétiig: „csak az esetben áll rendelkezésére, ha beküld érte, mert pakolni nincs időm, mióta az utolsó szolga is bevonult”.<sup>10</sup>

Ebben az időben határozza el Móra, hogy háborús vonatkozású könyvgyűjteménynek, s ehhez kapcsolódó aprónyomtatvány részlegnek, s háborús jelvény gyűjteménynek veti meg az alapját. Múzeológus érzékére vall, hogy természetesnek veszi azt a ma is sokat hangoztatott tételt: a gyűjtőnek elsősorban korának közönséges apróságait kell összeszednie, legyen az bármilyen vonatkozású is, mindenesetre olyanok, melyeknek beszerzése egy-két év múlva már sokszor a lehetetlenséggel határos. Az igazgató s munkatársai ilyen ténykedésének eredménye mind a könyvtárban, mind a múzeumban ma is föllelhető.

<sup>5</sup> Jel. 1917. 1. s.

<sup>6</sup> Jel. 1917. 2. s.

<sup>7</sup> Jel. 1918. 2. l.

<sup>8</sup> 47/1918. febr. 26.

<sup>9</sup> 21/1918. jan. 28.

<sup>10</sup> 55/1918. febr. 27.

A háborús emlékek lajstromozását maga Móra végzi. Beadvánnyal fordul a városi tanácsnokokhoz,<sup>11</sup> megostromolva őket közéleti nyomtatványokért, a város által kibocsátott mindenféle nyomtatványokért, rubrikás papírokért, amiket — mint mondja — bizonyára senki sem őrizz meg az utókor számára, s amiknek néhány évtized múlva olyan múzeális értékük lesz, mint a 48-as apró nyomtatványoknak. (Mint beadványában írja Móra, a 48-as kassai aprópénz ínség idején kibocsátott cigaretta papír nagyságú lapocskáknak ma már 100 korona az értéke.) A múzeumnak természetesen kötelessége elsősorban az ilyen természetű szegedi emlékek gyűjtése, amiket elődje Tömörkény nem szorgalmazott. Ide tartoznának a mintegy 200 fajta élelmiszer jegyen kívül a plakátok, felhívások, behívók, felmentési nyomtatványok stb. Ezeket azonnal zár alá veszi, nehogy visszaélés történjen velük — ígéri Móra. Dicséretes, milyen nagy jelentőséget tulajdonít Móra ezekkel a dokumentumokkal kapcsolatos múzeális és kulturális értékeknek!

Hasonló kéréssel fordul Edvi Illés Gyula ezredeshez, az 5. honvéd gyalogezred pótzászlóalj parancsnokához, hadi emlékek és a háborúval összefüggő irodai emlékek tárgyában.<sup>12</sup>

Március 5-én a közművelődési palotában nagyfontosságú könyvtár- és múzeumi bizottsági ülést tartottak. Mórán, úgyis mint a gyűlés jegyzőjén kívül jelen vannak: Gaál Endre tanácsnok, elnök, Cserzy Mihály, Kiss Ferenc, Prelog József és Szalay József bizottsági tagok.<sup>13</sup> Szóbanforgó bizottságot a város törvényhatósági bizottsága küldötte ki, ahol virilis jogon, hivatalból vagy képviselőként, voltaképpen a városi uralkodó osztály akarata érvényesült. A haladó polgárság hatalmi súlyának bizonyítéka, hogy a szűkebb bizottságba oly egyéneket delegáltak, akiknek a város kultúrájához, vagy a kettős intézményhez valami köze volt. (Ennek a könyvtári és múzeumi bizottságnak véleményező szerepe volt s e tekintetben a forradalmak idején képviselhetette a haladó polgárság s a munkásosztály érdekeit. Móra ezt a bizottságot különösen felhasználhatta a hivatalos várossal szemben annál is inkább, mert tagjai eszmetársai sőt jórészt barátai voltak.)<sup>14</sup>

Móra az 1917. évi jelentés tudomásul vétele után bejelenti, hogy az intézet teljesítőképességének fokozásával, tavasztól kezdve a múzeum látogató közönségnek nyitási napokon ismertető előadásokat fog tartani. Március 2-án volt egy ilyen népszerű előadás a régiségtárban. Szóvateszi az épület rendkívül rossz állapotát. Az épületen a háború alatt még az apróbb javítások is elmaradtak. Elmondja, azt is, hogy a közművelődési palota épülete — egyes párkányrepedésekből következően — a rakpart alatt átszivárgó víz alámosása miatt állandóan süllyed. Ez a süllyedés állítólag a kereskedelmi iskolától kezdve az épületünkig tart. A szakemberektől — magánúton — eltérő véleményeket hallott. Mindenesetre kötelességének tartotta fölhívni erre is a bizottság és a tanács figyelmét.

Szalay indítványozza, hogy a levéltár engedje át az intézet részére az irodalmi, történeti vagy művelődéstörténeti jelentőségű kéziratokat. A bizottság ezt örömmel teszi magáévá. (A végrehajtás mai napig csak részben, kiválogatva történhetett meg.)<sup>15</sup>

<sup>11</sup> 107/1918. ápr. 9.

<sup>12</sup> 108/1918. ápr. 9.

<sup>13</sup> 72/1918. márc. 7.

<sup>14</sup> Oltvai Ferenc szóbeli közléséből.

<sup>15</sup> A kéziratok kiválogatása a levéltári iratanyagból — Szalay kívánsága — már az 6 korában is elavult felfogás volt. A levéltárban a hivatalok, szervek, intézmények iratait őrzik. Ezeket onnan elhozni helytelen volna. Szalay maga sem tudhatta, mi is van a levéltárban, hiszen nem volt kutató. Ami múzeumi célra alkalmas volt, azt Reizner annakidején kiemelte. (Oltvai Ferenc közlése.)

Móra bemutatja a Tömörkény-szobor és emléktábla terveket. Utóbbit Taussig Ármin készítette. A bizottság szoborpályázat kiírása mellett döntött.

A bizottság méltányolja az igazgató egy éves működését (1917. május 1-től), s a jó barát, Kiss Ferenc indítványára 2000 korona tiszteletdíjat szavaz meg a könyvtárosi fizetés terhére. Móra hálásan köszöni, de kifejti, nem szeretné, azt a látszatot kelteni, mintha ő anyagi érdekből halogatná a könyvtárosi állás betöltését.

A közművelődési palota gyűjteménye Greguss Imre festette szegedi árvízképpel gyarapodott, mely ez év márciusában került a múzeum képtárába Ferencz József hagyatékából.<sup>16</sup> A képet a nyár folyamán Móra barátja, Reéz Pál, szállítja Szegedre. Április 3-án Kovács János néhai könyvtárbizottsági tag özvegye ajánlja fel férje 1213 kötetes könyvtárát, két szekrénnel együtt. Móra maga fogalmazza meg az ajánlókészítési szerződést az özvegy helyett, akinek egyetlen kikötése csupán, hogy a könyvekben szerepeljen „Kovács János hagyatékából” beírás.<sup>17</sup>

Két hónappal később Kovács István építőmester leányai, Kovács Vilma és Rozika küldik be édesapjuk 1200 kötet könyvét s 187 db aprónyomtatványt, főleg az 1848–49-es szabadságharc idején kiadott Grünnyomda termékeket. Az ajándékban Vedres István könyvtárából származó példányok is voltak.<sup>18</sup>

S ha már a pártfogóknál tartunk, megemlítjük Back Bernátot, aki saját pénzéből fedezte a csókai ásatások 800 koronás költségét. Eisenstein Jakab özvegye 500 kötettel gyarapítja a könyvtárat, s ezidőben kerül ide Rósa Izsó hagyatékából 350 könyv. Mint Móra említi, a könyvtár ekkor már csaknem eléri a százezres kötet számot.

De kis emberek, iparosok, napszámosok is gyarapítják a közművelődési palota kincseit.<sup>19</sup> Eltűnt a háború zivaratos éveiben Szabó János öreg kubikos magyar, helyette akadnak mások. Szabó János a háborút megelőző években már, minden évben beállított Tömörkényhez, hogy őt „holmi cífrasági tanulmányokkal” megörvendeztesse. Ellenértékképpen soha nem fogadott el egyetlen fillért sem a múzeumtól.

— Minek néznek engöm az urak? Csak nem vöszök el pézt sömmiségért a szülővárosom intéztyitül!...

Akadnak persze olyanok is, akik a múzeumtól viszont vagyont remélnek régi bútoraik fejében. Ezeknek röviden válaszol az igazgató: drága bútorokat nem gyűjtünk.

Április 11-én nagy veszteség éri a múzeumot. Csütörtökről péntekre virradó éjszaka betörnek a régiségtárba. Az igazgatói jegyzőkönyv szerint a Stefánia felől létrán jött be az emeleti terembe a betörő, a rozoga ablakon keresztül, ahol 12 tárlót, az éremtár anyagát megdezsmálta. A laikus szemmel is értékesnek látszókat vitte el. Az ellopott aranyak száma 113, s így az akkori aranypénz állomány 72-re csökkent. A veszteség ezzel együtt, hozzá még 121 db nagy és 84 db kis ezüst pénz, érem s 21 bronz pénz, összesen 324 db, kb 6000 korona értékben. A kár annál is inkább érzékenyebb, mert a betörő a három évtized alatt összegyűjtött anyagot dezsmálta meg. A rendőrség július végén megtalálta a tettest (Barna Ferenc és társai) egy notórius betörő banda tagjait, de az ellopott anyag legértékesebb része nem került meg. Csupán 175 db réz és ezüst pénz. Az iratcsomóban meg van Mórának 10 oldalnyi kézírásos jegyzete a hiányzó éremtári anyagról. Általában gyatra a közbiztonság éjszaka akkoriban a városban. Az éjszakai ügyeletet az egész város területén 13 rendőr látja el.<sup>20</sup>

<sup>16</sup> 100/1918. ápr. 6.

<sup>17</sup> 99/1918. ápr. 3.

<sup>18</sup> Sz. N. 1919. jún. 21.

<sup>19</sup> Uo.

<sup>20</sup> 112—116/1918. ápr. 12—21.



Májusban ajándékozás útján került a képtárba id. Vastagh György olajfestménye, melyet a festő gyermekkori pajtásának édesanyjáról (Szeghő Mária özv. Farago Antalné) készített a század elején. Állítólag ez volt a művész első munkája.<sup>21</sup>

Júniusban a Somogyi-könyvtár megkezdi a szegedi nyomtatványtár felállítását. Igazgató a közönséghez fordul a Szegedi Napló hasábjain támogatásért. Mintegy 200 db nagyértékű, ritkaságszámba menő szegedi nyomtatvány jut így a könyvtár birtokába.<sup>22</sup>

A könyvek beszerzése ebben az időben nagy nehézségekkel jár. Az árak 400%-al emelkednek, a tanács viszont 33%-al leszállítja a könyvtár évi segélyét. A már előbb említett adományok s a közönség támogatása birtokában írhatja Móra jelentésében: „Ilyenformán a véletlen és a közönség támogatása az idén megmentette a könyvtárat attól a szégyentől, hogy évi gyarapodásában visszaesés álljon be.”<sup>23</sup>

1917. július 6-án Horváth Géza, akkor már Európaszerte ismert magyar rovarkutató a múzeum vendége. Itt ismerkedik meg a természetrajzi osztály őrével, Czögler Kálmánnal, aki ezután haláláig lelkes gyűjtője Szeged környéke vízi- és szárazföldi poloska faunájának. Gyűjteményét azóta kiegészítettük s az mindmáig a múzeum rovargyűjteményének legértékesebb részlege.<sup>24</sup>

A hónap végén Móra felállítja a Somogyi-könyvtár kéziratárát, melynek állománya akkor 840 db. Boday Pál<sup>25</sup> szerint ez a Somogyi-könyvtárnak sajnos ma elhanyagolt, s csak roncsaiban meglévő kincse. Az évtizedek folyamán nagyobb tömegű irodalmi, történelmi vagy művelődéstörténeti jelentőségű kézirat gyűlt egybe, főleg ajándékozás útján. Különösen szegedi vonatkozásban igen becses darabok vannak köztük. Így II. Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós által a szegedi tanácshoz intézett levelek, Kossuthnak Bakay Nándor képviselőhöz s a városi tanácshoz írt levelei, Horváth Mihály 30 levele az emigrációból, Arany, Jókai s a múlt század második felének minden nevesebb írójának kézírása, nemesi diplomák, a helyi céhek okmányai stb. Gazdagította a gyűjteményt özv. Worzиковszky Károlyné, az I. világháború idején a Szegedi Vöröskereszt Egylet elnöknője.<sup>26</sup>

Augusztus 1-én még mindig késik az ígért államsegély. Móra több ízben sürgeti az országos főfelügyelőséget (itt meleg barátság fűzi dr. Szentiványi Gyulához) a pénz kiutalása miatt, melynek nagy részét — amint Szentiványinak írja — már el is költötte: „részben adósságot csináltam rá, részben a magaméból fedeztem.”<sup>27</sup>

Még tartott javában a világháború, amikor az Országos Szépművészeti Múzeum elhatározta, hogy letétként ki nem állított anyagának egy részét vidéki múzeumoknak juttatja. Petrovits Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója puhatolózó kérdőíveket küldött szét vidéki múzeumokhoz. Móra válaszából megismerhetjük a szegedi múzeum képtárának akkori helyzetét.<sup>28</sup>

A képtár kiállított 162 festményének átrendezése az első tervek közé tartozott. Az első nagyobb szerzemények lefoglalták a legjobb helyeket, a későbbiek számára már csak alig jutott hely, s a legtöbb kép lassan kiszorult a folyosóra. (Ez így tartott egészen a két intézmény különválásáig; az első rendezett képkiallításra a nagy terem-

<sup>21</sup> 140/1918. máj. 8.

<sup>22</sup> Sz. N. 1918. jún. 8.

<sup>23</sup> 166/1918. jún. 18.

<sup>24</sup> Sz. N. 1918. júl. 6.

<sup>25</sup> Boday Pál: A könyvtáros Móra Ferenc. A Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai. No. 17. Szeged. 1954. 33. l.

<sup>26</sup> Sz. N. 1918. júl. 27.

<sup>27</sup> 199/1918. aug. 1.

<sup>28</sup> 206/1918. aug. 19.

ben csak 1950 augusztusában került sor.) A díszterem melletti kisebb teremben helyi notabilitások, volt polgármesterek, főispánok képeivel volt tele a fal, s azokkal a portrékkal, amelyeket a város még a millénium idején festetett Széchenyiről, Deákról s másokról, országos nevű művészekkel 1000–1500 forintért. Ugyanitt voltak elhelyezve még a régi főhercegek és főhercegnők képei és részben még a XVIII. századból való, névtelen bécsi festők művei, „melyeket egy másfél évszázadon át szenátor urak pipafüstje patinázott barnára”. Móra ezeket a képeket tehermentesítés céljából szeretné a városházára visszavitetni. A képtári termekben paravánokkal tervezi a térnagyobbítást.

A tanács elfogadta a terveket s megbízta az igazgatót a költségvetés elkészítésével. Móra szeretne képzőművészeti szakembert a fővárosból, mert — mint írja — „bár a helybeli festőművészek bármelyike készséggel állna ugyan rendelkezésre, de — *genus irritabile vatum* — s tárlatvezetések idején tapasztaltuk, hogy mindig békétlenség és veszedelem származott belőle, ha művész volt a rendező...”<sup>29</sup> A tanács azt szeretné, ha az átrendezés szeptember végéig, a tervezett királylátogatás idejére befejeződne. Móra augusztus 20-tól kezdve ásatásokkal van elfoglalva. Pénz úgy sincs, így nem csak a királylátogatás marad el, de a képtár korszerű átrendezése is terv marad.

A könyvtári és múzeumi bizottság augusztus 11-i ülése foglalkozik a betöréssel, a képtár rendezési tervvel s a könyvtár gyarapításával. Legjelentősebb határozata azonban Kotormány János véglegesítése.<sup>30</sup>

Az intézet két rendszeresített szolgálja közül a II. szolga, Széll András a háború első éve óta orosz hadifogságban van, fizetését felesége kapja, az I. szolgálai állást Molnár Istvánnak 1916, februárjában bekövetkezett halála óta ideiglenesen felesége tölti be. (Alkalmaztatása még Tömörkény közbenjárására történt, mivel a család kereső nélkül maradt).

Kotormán János (Móra így írja kezdetben) a polgármester által kinevezett ideiglenes szolga, hét éve áll az intézet szolgálatában. Most bejelentette, hogy mivel többszörös biztatás ellenére sem sikerült elérnie rendszeresítését, és csekély fizetéséből, mely a háborús segéllyel együtt is csak 108 korona, családjával megélni nem tud, elhagyni készül az intézetet. Móra nem engedheti el a már akkor jobb kezét, „személye körüli miniszterét”, akinek alakját még életében az „irodalmi halhatatlanság” övezte. Utolsó éveiben riportok, tárcák tömkelegét írták róla s azóta önálló könyv is megörökítette emlékezését. Nem érdektelen tehát, hogy idézem a hivatalos Móra jelentésrészletét, melyben hűséges emberéért harcol:

„Kotormán János már a háború előtt is leghasznosabb tagja volt a szolgáloményzetnek, kötelességtudásával, szorgalmával, hűségével és intelligenciájával, a háború alatt pedig az összes fontosabb szolgálai teendőket egyedül látta el s a szolgálattól való kilépése esetén az egész intézetet be kellene zárni”. A bizottság méltányolja Móra ragaszkodását, Kotormányt az első szolgálai állásra rendszeresítik, özv. Molnár Istvánnét az ő helyére mint III. ideiglenes szolgálait alkalmazták. Móra járja ki azt is, hogy Kotormány János a következő év áprilisában, szakmai tanfolyamon vehessen részt.<sup>31</sup>

Szeptember 2-án Móra jelentést tesz a tanácsnak a tápéi templom Árpád-kori falfestményének felkutatására s megmentésére tett intézkedéséről. Erre a „Magyarország műemlékei” c. kiadvány hívta fel a figyelmet, valamint a Szegedi Naplónak az a cikke, amelyben írója felháborodik, amiért a tápai plébános bemeszeltette a nagy-

<sup>29</sup> Uo.  
<sup>30</sup> 213/1918. aug. 11.  
<sup>31</sup> Uo.

becsű képzőművészeti emléket. Július 11-én (Péter László közlése) Heller Ödön festőművésszel s Juhász Gyulával ment ki Tápéra, ahol több öreg falusi lakos meghallgatása után Bagoss Béla plébánossal kutatni kezdték a templom belsejét, s a szentélyben az oltár mögött a többretegű vakolat óvatos lebontása után piros és sárga, körbe festett keresztet találtak. Móra ajánlja a tanácsnak, hogy leküldött fővárosi szakértővel vizsgáltassa fölül a tápéi templom szentélyét.<sup>32</sup>

Ebben az időben nemcsak régészettel foglalkozik Móra. Neves elődjének, Reizner Jánosnak utódaként a helytörténetet sem hanyagolja el. Gondja van a 18 év óta fölgülemllett, mintegy 1800 db helyi vonatkozású aprónyomtatvány rendszerezésére (az anyag jórésze társadalmi gyűjtés útján gyűlt össze; az igazgató-főszerkesztő lapjában nem egyszer tett közzé ilyen irányú felhívást). S hogy mennyire jártas volt Móra a város történetében, arról meggyőződhetünk, ha a város feliratát olvassuk az akkori belügyminiszterhez, melyet vele fogalmaztattak meg, midőn Csongrád és Csanád megyék tervezett egyesítése kapcsán a tanács Szeged megyei székhelyé való előléptetését kéri. [Hogy a beadványt elküldték-e, nem tudjuk; a jelzett iratszmóiban, mint a többiek, csupán Móra fogalmazványa (sajátkezű írásával) található.]<sup>33</sup>

Ugyancsak ebben a hónapban kerül a múzeum éremtárába, a néhal könyvtár és múzeumi bizottsági tag, Meák Gyula sporttér gyűjteménye, a Somogyi-könyvtárba pedig — vétel útján — Kovács Sándor egyetemi tanár 350 kötetes teológiai könyvtára.<sup>34</sup>

Az ez évi harmadik könyvtári- és múzeumbizottsági ülésen, szeptember 19-én, Móra fölveti az épület s egyben a személyzet bővítését, hivatkozva a két intézmény 32 éves fejlődésére és gyarapodására. Ígéretet kap ugyan, de csupán azt sikerül elérnie, hogy a könyvtári állás javadalmazása terhére végre szakmegbízottként alkalmazzák Fischof Ágotát, havi 200, Cs. Sebestyén Károlyt és Czögler Kálmánt havi 100-100 korona tiszteletdíjjal, 36 — illetve 18 órás munkakötelezettséggel.<sup>35</sup>

Október 15-én hidegre fordul az idő, s az intézetnek nincs tüzelőanyaga. A Somogyi-könyvtár kénytelen bizonytalan időre bezárni. (Az elmúlt évben 5 hónapig volt zárva). A szénkészlet éppen csak annyi, hogy az igazgatói iroda vaskályháját lehet fűteni. Október 21-én 8000 korona államsegély érkezik, de a fűtőanyag elmarad.

„Rohanunk a forradalomba...” Az év hátralevő idejében az akták között említésre méltót alig találtunk, csupán Mórának a könyvtár részére történő könyvrendeléseit (bécsi antikváriumoktól, a fővárosi Ranschburg cégtől); könyvek jegyzékét; pénzügyi elszámolásokat a Tanács és a Főfelügyelőség számára; november 28-án egy jelentést, hogy Széll András II. könyvtárszolga három és fél évi orosz hadifogság után szolgálatra jelentkezett.

Forradalmi átalakulás van, Móra az intézet súlyos gondjai mellett a forradalom hullámaiba veti magát, másirányú foglalatosság köti le, az őszirózsás forradalom szegedi eseményeiben való tevékeny részvétel, sőt vezető szerep, amit egyik levele is igazol.<sup>36</sup>

Mórának a szegedi Nemzeti Tanácsban betöltött szerepével nem foglalkozom, csupán utalok Péter László megjelenésre váró könyvére, amelyben Juhász Gyula tevékenységét rajzolja meg a két forradalom forgatagában. Művének egyik forrása a Nemzeti Tanácsnak Móra által a múzeumban 1919. február 19-én elrejtett, s mind-

<sup>32</sup> 231/1918. szept. 2.

<sup>33</sup> 259/1918. szept. 16.

<sup>34</sup> 250/1918. szept. 14.

<sup>35</sup> 263/1918. szept. 19.

<sup>36</sup> 323/1918. nov. 4. (I. Dokumentumok 6. sz.).

maig megőrzött jegyzőkönyvei, melyeket a kutatók eddigelé figyelmen kívül hagytak. Az első jegyzőkönyv 1918. november 4-én kelt, Juhász Gyula sajátkezű följegyzésével.

A Nemzeti Tanácsban Móra a szélsőségeket mérséklő szerepet töltött be, hiszen a „forradalom utáni helyzetet figyelembe véve — a rend fönntartása objektív szükségesség volt... Móra a mindenképpen megvédendő rendet nem balról látta fenyegetettnek, hanem jobbról.”<sup>37</sup>

A Nemzeti Tanács alelnöke sohasem felejtette el a múzeum védelmét. November 14-én „megszállás eshetőségére számítva”<sup>38</sup> biztonságba helyeztet több érem- és régiségtári tárgyat, november 30-án a Nemzeti Tanácstól állandó őrizetet kér az intézet számára,<sup>39</sup> s az ő javaslatára fordul a Szociáldemokrata Párt a város tanácsához, hogy a munkáskönyvtár részére a Somogyi-könyvtár engedjen át duplumokat. Móra maga válogatá ki a könyveket, mint akit az a gondolat vezérel, „hogy a hatalomra jutott munkásságnak új pozíciójához méltó szellemi fegyverzettel is fel kell szerelnie magát”.<sup>40</sup>

## II.

1919. A Somogyi-könyvtár és városi múzeum ezévi állapotáról szóló negyven oldalas jelentés az összes eddiginél alaposabb, és terjedelmesebb. Móra azzal indokolja, hogy az intézet belső fejlődése ebben az évben igen nagy volt, ebben a „vérrel szegett fekete esztendőben” is.<sup>41</sup> Ebben az időben, valószínűleg nem mondható el ez az ország többi kulturális intézményéről (könyvtárak, múzeumok), mert legtöbb helyen megdermedt a kulturális élet. Szegeden egy lelkes kis gárda alakult ki, „mely az év minden napját gyönyörűséggel végzett munkában töltötte itt, akkor is, mikor a tüzelő-ínség heteiben egy hatlépés hosszú, egy lépés széles folyósó-szögletbe bújt össze didegve dolgozni az intézet egész személyzete, hivatalnokok és szolgák”.<sup>42</sup>

Kikből állt e lelkes gárda? Móra Ferenc, az igazgató, Fischhof Ágota könyvtár-tisztviselő, Szász Gyula igazgató-tanító, könyvtári szakdíjnok, Czögler Kálmán főreáliskolai tanár, a természetrajzi tár ideiglenes öre, Cs. Sebestyén Károly polgáris-kolai tanár, a képtár ideiglenes öre, Kotormány János, Széll József és özv. Molnár Istvánné, utóbbi három a mindenes hivatali teendőket látja el. S ha ezekhez vesszük még a kultúra barátait, közöttük olyanok, mint Szalay József, Tonelli Sándor, Lugosi Döme, Lindenschmidt Mihály főreáliskolai tanár vagy a múzeumban gyakornokoskodó Szemmáry László, műegyetemi hallgató, meggyőződhetünk, hogy ez a város valóban egy „csöndes kultúrziget”<sup>43</sup> a keletre és délre kavargó óceán tengerében. S az a mórái megállapítás furcsának tűnik, ha Szegednek azt a mozgalmas, politikai s egyéb tekintetben egyedülálló szerepét vesszük, amit az ország történelmében 1919-ben töltött be.

Január 16-án az igazgató sürgeti az elhanyagolt épület helyreállítását, de foganat nélkül. Ebben az időben álmodni sem lehet 170 000 koronás költségről. A legszükségesebb javításokra is csak szeptemberben jutott 2330 korona. Ebből annyira futotta, hogy az épület két oldalán embermagasságnyira új vakolatot raktak föl.

<sup>37</sup> Péter László: A szegedi Nemzeti Tanács történetéhez. Kéziratban. 230. l.

<sup>38</sup> Jel. 1918. 6. l.

<sup>39</sup> Uo.

<sup>40</sup> 349/1918. nov. 26. Vö. Bóday i. m. 32. l.

<sup>41</sup> Jel. 1919. 1. l.

<sup>42</sup> Jel. 1919. 2. l.

<sup>43</sup> Jel. 1919. 3. l.

Január elején az igazgató saját költségén sikerült 10 q kokszot szerezni; ez persze nem sokáig tarthat. Talpalni kell a gyújtósért, a petróleumért, ami nagy szó ebben az időben. Külön beadvány kell hozzá, hogy Kotormány János és Széll András hadviselt emberek,<sup>44</sup> akik este 8 órakor érnek haza világitáshoz jussanak. A beadvány kézzel írva két és fél hasábot tesz ki. Ma erre azt mondhatnók: bürokrácia; akkorigban nem az, csupán Móra meleg szívének megnyilatkozása azok iránt, akik nem tudnak helyzetükön javítani valamiféle mellékkeresettel.

Az igazgatót a VIII. fizetési osztályból a VII-be léptetik elő. Fizetése 1919-ben 4800 korona, ehhez járul családi pótlék, háborús és drágasági pótlék s 1440 korona lakpénz; Kotormánynak 1000 korona, ugyancsak a pótlékekkel s 360 korona lakpénzzel.

Január 25-én kerül a múzeumba a szegedi volt 46-os gyalogezred zászlója s a „doberdói fa” (az a nevezetes szederfa, mely az olasz fronton harcoló negyvenhatosok állásait védte s melynek csonkára ágyúzott törzsét József főherceg küldte haza Szegedre),<sup>45</sup> majd később a zászlószögekkel televert „fa-honvéd”, Szentgyörgyi István szobrászművész alkotása. Február 7-én küldi el az igazgató jelentését az elmúlt esztendőről. A két intézményben együttesen 188 000 tárgyat őriznek. A hó végén a múzeumot a leszerelt katonák részéről veszély fenyegeti, akik a díszteremben akartak maguknak klubot berendezni. A jelentésben ennyi áll az esetről: „a városi hatóságok nem bírtak velük, azonban az igazgató egy ötlettel megmentette az intézetet...” Mi volt ez az ötlet, megtaláljuk Móra nagyszerű rajzában „Kaszinói terepszemle a városi múzeumban” címmel a Szegedi Napló hasábjain (I. teljes egészében a szemelvények közt!),<sup>46</sup> de erre hivatkozik két hónappal későbbi cikksorozatának bevezető közleményében is.<sup>47</sup>

Mórát, aki a Nemzeti Tanácsban alelnöki tisztséget töltött be, 1919. március 22-én éjjel a forradalmi végrehajtó bizottság beválasztotta a hatáskörükben teljes hatalommal felruházott kilenc bizottság közül a negyedikbe, a kultúra- és nevelési bizottságba. Tagjai: rajta kívül Bite Pál, Bródi Mihály, Eidus Bentián, Hollós József és Krenner Miklós.<sup>48</sup> A megtisztelő megbízatást Móra haladó voltának köszönhetette. A forradalom egyre jobban haladt balfelé s a forradalmi végrehajtó bizottság, ismerve a munkástanács véleményét, tudatosan választotta tagjai közé Mórát akkor, midőn a közép- és baloldal között táncoló Nemzeti Tanácsot feloszlatta s őt megtartotta. Hogy aztán mi volt a szerepe a városban rövid ideig hatalmon levő direktóriumban, arról jelentéseiből csak annyit olvashatunk, hogy a könyvtárat és múzeumot a proletárdiktatúra egyáltalában nem érintette. Tevékenységére vonatkozóan nincs is más forrás. Móra a Horthy-rendszerben, érthető okokból, ezt soha nem írhatta meg. A kormánybiztos megbízta ugyan őt a ferencrendi és minorita szerzetesek, valamint Back Bernát műkincseinek leltározásával, utóbbira azonban már nem került sor.<sup>49</sup> Az előzőkről pedig azt jelentette, hogy a minoritáknak műkincseik nincsenek, a ferencesek pedig jól ismert relikviáikat, könyvtárukat s egyéb műtárgyaikat múzeális gonddal, külön múzeumi szobában őrzik, tehát ott minden intézkedés fölösleges. A műkincsek leltározása a Forradalmi Kormányzó Tanács rendeletén alapult s igen

<sup>44</sup> 5/1919. jan. 10.

<sup>45</sup> Kiss—Tonelli—Szigethy i. m. 300 l.

<sup>46</sup> Sz. N. 1919. febr. 23.

<sup>47</sup> Móra cikksorozata a Szegedi Naplóban: Amink van — Össze-vissza a kultúrpalotában. I. Előhang (ápr. 20.) II. Az Oxytripia regénye (ápr. 24.) III. Leltározatlan kincsek (ápr. 27.) IV. A mecénások (máj. 3.) V. Még egyszer a mecénások (máj. 4.).

<sup>48</sup> Sz. N. 1919. márc. 23.

<sup>49</sup> Jel. 1919. 5. l.

jelentős esemény volt. (Móra jelentése ellentmond az újságban olvasható híradással, hogy április 10-én Móra Csányi Mátyással és Joachim Ferencsel összeírta és lefoglalta az alsóvárosi barátok műkincseit.)<sup>50</sup>

Szegedet egész éven át megszállás alatt tartották a francia csapatok. Tagjai több ízben tettek látogatást a közművelődési palotában. Még 1918 telén Risztics ezredes,<sup>51</sup> a bánáti szerb csapatok parancsnoka, nagy tiszti kísérettel jött át Újszegedről, hogy a múzeumot megsemmélyezze. Az év folyamán nem utazott át a városon magasabb rangú francia, angol vagy amerikai tiszt, aki a múzeum és könyvtár látogatását elmulasztotta volna. De Tournadre tábornok, városkormányzó, a bánáti megszálló sereg egyik parancsnoka április 30-án jött ide első ízben. Az igazgató így üdvözölte: „Köszöntöm tábornok urat, a kultúra nevében, ezen az igazán semleges területen, ahol a könyvtárban és múzeumban békén el vannak együtt a világ minden népei s amely talán az egyetlen nyugodt sziget a mi hányatott és boldogtalan országunkban.” A napilapok is beszámoltak a látogatásról. Különösen egy himzett szűr nyerte meg a tábornok tetszését, melyhez Móra ezt a magyarázatot fűzte: „ez az iparág a háború alatt teljesen meghalt. Se posztó, se selyem, se cérna hozzá. Ugyan olyan se igen van, aki csinálná, vagy hordaná a szűrt...”<sup>52</sup>

A többi látogatók közt megemlíthetjük Betrix ezredes, városkormányzót (május 7), De Lobit tábornok-főparancsnok és Charpy-t, a 76. francia hadosztály parancsnokát, továbbá Gondrecourt tábornokot (május 15), akiknek legjobban a régiségtár kötötte le figyelmét, miközben hallgatták Móra szellemes magyarázatait: „négy száz év óta az a mi tragédiánk, hogy soha se szerethettük, akit akartunk, és sohase tehetjük azt, amit akartunk”<sup>53</sup> Az azonban túlzás volt, amit a magasrangú tiszték mondtak: hogy a franciák „annyi jóindulatot”<sup>54</sup> tanúsítottak Szeged iránt, nagy része volt a közművelődési palotának. Egy bizonyos: az intézmény ekkor már az említett szép kiállításait mutathatta be.

A kiállításokra már régen készültek az intézet munkatársai, s csodálattal kell szemlélnünk hősiességüket s lelkesedésüket azokban a zavaros és teljesen pénztelen hónapokban. Az igazgató kénytelen az intézetet már őszi órákig zárva tartani, mert féltette a gyűjteményeket. A nyitást húsvét napjára tervezi, s mint a Szegedi Napló április 4-i híradásából kiderül, a közeli nyitásra való tekintettel beszüntette az eddig szokásban volt házhoz való könyvkölcsönzéseket. Csak a múlt évre megállapított összeget kérte most is a tanácstól, 8430 koronát, mert mint jelentette, „már több nagyobb összegű számlát a sajátomból fizettem ki”. A város nagynehezen kiutalt 2000 koronát, de ezt is csupán nagytakarítás céljára.<sup>55</sup>

Április 20-án végre a múzeum megnyitja kapuit s néhány nappal később a könyvtár is. (Móra jelentése szerint tévesen, április 6-án!)<sup>56</sup> Nyitás előtt egy órával már tolongott a sokaság a múzeum lépcsőfeljáróin. Sok nézője van a régiségtárnak, ahol többek között Kass János nagyértékű, műkincsekben gazdag fegyvergyűjtemény is ki van állítva. Itt látható egy másik adakozó, Rohonczy Géza és testvére, Béla gyűjteménye<sup>57</sup> is, korai újkori, kuruckori és keleti fegyverekből. Becses még Krucsay Kamill honvédszázados 29 db, hadiszerszámból álló gyűjteménye.

<sup>50</sup> Sz. N. 1919. ápr. 10.

<sup>51</sup> Jel. 1919. 5. l.

<sup>52</sup> Sz. N. 1919. ápr. 30.

<sup>53</sup> Sz. N. 1919. máj. 15.

<sup>54</sup> Jel. 1919. 6. l.

<sup>55</sup> Sz. N. 1919. ápr. 17.

<sup>56</sup> Jel. 1919. 19. l.

<sup>57</sup> Uo.

Az éremtárat Lugosi Döme rendezte újjá, bőségesen ellátva feliratokkal a kiállított anyagot. Az emeleten természetrajzi kiállítás volt, három nagy, botanikai gyűjteményt tartalmazó szekrénnel, üveg alatt akvarell hatású, préselt példányokkal, a szegedi flóra jellemző típusaival.<sup>58</sup>

A képtár egyelőre zsúfolt. A díszteremben, folyosókon s az előcsarnokban szerte találkozunk képekkel, szobrokkal. Az újjárendezett képtár csak október elején nyílt meg, az ugyancsak újjárendezett régiségtárral egyidőben. A közönség így is tódul a közművelődési palotába, hiszen az régóta zárva volt. Az ún. parasztszoba kiállítást a környéki tanyákról még ma is emlegetik (a parasztszoba hatalmas banyakemencéjét, az asztal mellett pipáló Haska bácsival, a füstös, szabadkéményes hideg konyhát, melynek pitvarát a Tápérről való Pöngáló Julcsa festette ki szépen); 1951-ben bontották le.<sup>59</sup>

1918-ban az összes látogató 25 900, 1919-ben kilenc hónap alatt 99 842 volt (legtöbb április—május—június hónapokban, legkevesebb decemberben).<sup>60</sup> A sok látogató gondot okoz. Móra elrendeli ruhatári díj szedését ernyőkért, botokért. Erre eddig nem kényszerült, mert mint írja: „ruhatári díjat... a világ minden múzeumában fizetni kell, kivéve a szegedit, ahol az volt az egyébként föltétlenül helyes elv, hogy a közgyűjtemények látogatása és használata teljesen ingyenes legyen”.<sup>61</sup>

1918 ősziéig a teremőrzést részben öreg 48-as honvédek, részben gyári lányok végezték, napi 1,50 koronáért. Ez évben, a napi 3 órás álldogolásért az 5 koronát is keveslik. A megbízható, öreg, hűséges honvédek kihaltak, s az év végére, a karácsonyi ünnepekre volt úgy, hogy a legforgalmasabb napokon, nem lehetett a múzeumot nyitva tartani. Mindössze 8 teremőr látta el a szolgálatot, jóllehet a 12 kiállítási teremben jóval többre lett volna szükség.<sup>62</sup>

1919. augusztus 6-án, a Szegedi Naplóban —, amelyet már május 9. óta már nem Móra szerkeszt —, támadás éri a közművelődési palotát. „Napvilágra kerültek az ősök” címmel ismeretlen cikkíró beszámol arról, mi látható a történelmi arcképcsarnokban? Tóth Molnár képei, Siskovich gróf (Mária Terézia táborszernagya püderes fehér parókával), Volford József főbíró zsinóros vörös ruhában, a patricius családok közül Wöber tábornagy és Wöber György főbíró, Silber József polgármester, Gerencsér János, a 30-as évek követe, társaival, a Zrínyi-dolmányos Lengyel Pállal, Rengy Ferdinánd, a 48-as évek követe az országgyűlésen, Werbőczy köpönyeggel, Babarczy Antal a pozsonyi diétán Csongrád megye konzervatív képviselője. Az újabb korból Korda János nemzetőr ezredes, Dáni Ferenc, Taschler József, Szluha Ágoston, Vadász Manó 48-as polgármester stb. „Vajon a kultúrpalotában az igazgatóságot a divatba jött ős-kultusz indította-e arra, hogy közszemlére tegye ki a város őseit?” — teszi fel a kérdést cikkíró.<sup>63</sup> Világos, ez a megoldás Mórának sem tetszett. Móra egyébként a szerkesztőségtől azért köszönt le, mert az április elsején megjelent „Memento” c. vezércikkével a város polgársága nem értett egyet.

Az újjárendezett képtár az ugyancsak átrendezett régiségtárral október 1-én nyílt meg, „amelynek új felállítása magyar közgyűjteményekben első kísérlet arra,

<sup>58</sup> Sz. N. 1919. ápr. 18.

<sup>59</sup> 1953-ban, amikor Debrecenben, a református kollégiumban jártam, az ottani öreg portás első kérdése az volt, hogy megvan-e még a szegedi parasztszoba, amit még 1919-ben látott, amikor itt katonáskodott?

<sup>60</sup> Jel. 1919. 19. 1.

<sup>61</sup> 92/1919. ápr. 20.

<sup>62</sup> Uo.

<sup>63</sup> Sz. N. 1919. aug. 6.

hogy a közönség katalógus nélkül is okuláshoz jusson, amit máskor a jó katalógus is alig ad meg.”<sup>64</sup>

Három termet foglal el a képművelés, a nagy terem reprezentációs képei (Vágó-féle árvízkép, Munkácsy Honfoglalása, a nagy Csók- és Tornyai képek stb.) helyükön maradtak, mellette kisebb festményekkel, a hely jobb kihasználása céljából. A mellette levő kisebb terem tulajdonképpen arcképcsarnok, a harmadik teremben paravánokon (a Műbarátok Köre által adományozott anyagból, házilag elkészítve) tájképek s szegedi festők alkotásai szerepelnek. Az előcsarnokban szétszórva elhelyezett grafikai lapok, bekeretezve a lépcsőház oldalfalaira kerültek.

1919-ben még két kiállításról kell megemlékeznünk. Május 5-én a szegedi művészek rendeztek kiállítást az épületben. A kiállítók között szerepeltek Papp Gábor, Joachim Ferenc, Dinnyés Ferenc, Bodzássy István, Vlasits Károly, Klucsik Ferenc, Wittigné Kolhanek Mária, Hódi Lajos, a szobrászok közül Gergely Sándor. A kiállítás érdekessége, hogy ez alkalommal Juhász Gyula tartott néhányszor előadást képekről munkásoknak.<sup>65</sup>

A másik az október 12-én nyílt, első helyi plakett kiállítás, mely bemutatta a plakett- és éremművészet fejlődését a renaissance-tól kezdve. A kiállított anyag első sorban Dávid Sándor, Lugosi Döme, Szalay József, Tonelli Sándor és Kolozs Lajos gyűjteményén alapult. A látogatóktól 3 korona belépődíjat szedett a múzeum. A szokatlan lépést Mórának a tanácshoz intézett átirata indokolja meg, mely a maga nemében talán egyedülálló a magyar múzeumok történetében. Ebben arra kéri a tanácsot, engedjék meg, hogy a múzeum saját erejére támaszkodva biztosítsa önellátását.<sup>66</sup> A „tisztá haszon” a befolyt összegekből 1026 korona.

1920-ra tervbe vették, hogy tavasszal Kass János agancsgyűjteményét mutatják be (annak érdekességeivel, a fűrészorrú cápa, s a „mesebeli egyszarvú”, a narvál agyarával). Azonkívül a plakettkiállítás sikerén felbuzdulva, könyvtörténeti, keramikai, írástörténeti s néprajzi kiállításnak rendezését tervezték.<sup>67</sup>

A múzeum és a könyvtár azon ritka kivételes intézmények közé tartozott, ahol az év egyetlen napján sincsen munkaszünet, még karácsonykor sem. Pedig a munkatársaknak elkelve egy kis pihenő. Ezt a célt szolgálta az igazgatóság július 18-i közleménye, a kapura szögezve: Délután ne tessék csöngetni! Az ellenforradalom idején egy „előkelő állású fiatal úr” mégis becsöngetett, s elutasítása miatt méltatlankodni próbált: „Nem tudják Önök, hogy mióta *mi* itt vagyunk, Szeged azóta kultúrváros lett?”<sup>68</sup> Ez a támadás valószínűleg nem az egyetlen ebben az időben. Nem is beszélve arról, hogy az igazgatóság örömmel vette tudomásul Szegednek „kultúrvárossá” történet előléptetését, de nem volt módjában a szabályzatot változtatni. Elvégre azért vannak késő estig benn az épületben — amint válaszoltak a provokációra —, hogy azokat a teendőket végezhesék, amelyekre a megnövekedett forgalom s a csekély létszám miatt máskor nincs idejük.

Október közepétől kezdve a könyvtár beszüntette a szépirodalmi művek kölcsönzését. Móra ezt azzal okolta meg, hogy van elég kölcsönkönyvtár a városban, s a Somogyi könyvtárnak nem az a hivatása, hogy otthoni olvasmánnyal, ingyen regényel lássa el a közönséget.<sup>69</sup>

<sup>64</sup> 177/1919. okt. 4.

<sup>65</sup> Sz. N. 1919. máj. 8. Vö. Péter László i. m.

<sup>66</sup> 178/1919. okt. 5. Vö. Dokumentumok 16. sz.

<sup>67</sup> Sz. N. 1919. szept. 21.

<sup>68</sup> Sz. N. 1919. júl. 18.

<sup>69</sup> Sz. N. 1919. okt. 16.



Móra közismerten nagyszerű közönségszervező volt, tudatosította azt a jelszót, hogy a múzeum a „miénk és a tiétek”, egyszóval a népé. Bizonyítja ezt a napilapokban közzétett számtalan felhívása, közleménye a város közönségéhez, amelyekben támogatást kér. Július 25-én, a régiségtár átrendezése folyamán pl. dobozokat („a szivarskatulya nagyságtól kezdve”) kér a közönségtől, mert ilyeneket akkor kereskedelmi úton egyáltalában nem lehetett beszerezni.

A múzeum barátai katalógus kiadását sürgetik. Nem riadnak vissza anyagi áldozatoktól sem, s ennek eredménye, hogy októberben közadakozásból mintegy 7500 korona gyűl össze.<sup>70</sup> Katalógus nem lett belőle, nem tekintve Cs. Sebestyén Károly litografált ismertetőjét (1936)<sup>71</sup> vagy a fölszabadulás után kiadott néhány kiállítási vezetőt.

Anyagi nehézségek jellemzésével kezdtük a két év történetét, azzal is végezzük. Októberben gondot okoznak az épületben elszaporodott egerek.<sup>72</sup> Egy-egy egérfogó beszerzése (darabonként 50–60 korona) csődbe juttatná a közművelődési palota gazdasági ügymenetét. Erre macskákat szereztek be, vállalva a macskák elszaporodásának kockázatát.

### III.

Móra Ferencről, mint könyvtárosról Bóday Pál írt tanulmányt.<sup>73</sup> Itt csupán a Somogyi Könyvtárral kapcsolatos egyik megállapítását idézem: „s azok a könyvtári törekvések, melyeket Móra ismert és igazgatóságának első éveiben meg is akart valószínűsíteni, lényegükben — a követelményekkel együtt — ma is érvényesek”.<sup>74</sup>

Móra mindig szívügyének tekintette ezt a testvérintézményt, s gondosan, alaposan és szakértelemmel intézte a könyvek beszerzését.

Politikai szereplésével már többen foglalkoztak, Földes Anna monográfiájában, Péter László idézett tanulmányában s Vajda László újabbban megjelent két tanulmányában.<sup>75</sup> A francia megszállás demarkációs vonalat vont Szegedtől északra, s amikor itt tombolt az ellenforradalom (bizonyítja ezt a többszöri, köztük a legnagyobb, a június 16-i sztrájkmozgalom, a Horthy-ellenforradalom és a terrorcsapatok szervezkedése stb.), a közművelődési intézmény valóban kulturális szigetet jelentett. A Tanácsköztársaság központi szerveitől teljesen elszakítva is a haladó munkásság forradalmi erőinek volt támasza, mert támogatta művelődési eszményeit.

Az iratokban forradalmi vonatkozásokat nem találtam. Bizonyára voltak — az egyébként hiányos — iratanyagban ilyenek is, de ezeket később, az ellenforradalom s az ezt követő Horthy-korszakban valószínűleg maga Móra semmisítette meg. Ez természetes, mert igen sok meghurcolásnak volt kitéve. Ugyanakkor a forradalom idejéből igen sok tárgyat, nyomtatványokat, jelvényeket stb. rejtegetett, dugdosott és őrzött meg az utókor számára, mint történelmi és művelődéstörténelmi dokumentumokat. Emellett megmentette a Nemzeti Tanács említett jegyzőkönyveit és a maga nemében hazánkban csaknem egyedülálló eredeti, 1917-ből származó bolsevik zászlót.

<sup>70</sup> 176/1919. okt. 4.

<sup>71</sup> Sebestyén Károly: A szegedi múzeum kincsei. Bpest. 1936.

<sup>72</sup> Sz. N. 1919. okt. 22.

<sup>73</sup> Bóday Pál i. m. 1—43. l.

<sup>74</sup> Uo. 38. l.

<sup>75</sup> Vajda László: Móra Ferenc vezércikkei. Bibliográfia. A Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai, No. 47. Szeged, 1961. — Móra Ferenc útja 1917—1919. A Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve. 1962, 77—128. l.

amely 1919. április 2-án került a múzeum gyűjteményébe és amelyet 36 év múltán állítottak ki ismét.<sup>76</sup>

Itt említjük meg, hogy a városi tanács részéről 1920-ban Móra ellen fegyelmi vizsgálatot akartak indítani azért, mert 1919. november 16-án, a nemzeti hadsereg budapesti bevonulása „öröme” nem tűzette ki az épületre a nemzeti zászlót. Móra a vád ellen ügyesen és okosan úgy védekezett, hogy a múzeumi zászlókat még július 16-án két nemzeti hadseregbeli tiszt kölcsön kérte, de azt nem hozták vissza. A fegyelmi vizsgálat lefolytatásáról szóló jegyzőkönyvet nem találtuk meg, de az az igazság, hogy ha Móra nagyon akarta volna, bizony könnyen tudott volna szerezni zászlókat...<sup>77</sup>

Az átnézett két aktacsomag 620 (1918:1—378 és 1919:1—242) ügyirata csekély kivétellel Móra sajátkezű írása. Bizonyítéka annak, hogy az igazgatóra hárult az adminisztráció nehéz és időtrábló munkája is. Móra minden darabot maga kezelt, a levelek, tanácsi átiratok vagy könyvjegyzékek hátára, akár jellegzetes „kutyanyelveire” rendszerint tintával, sajátkezűleg írta meg a választ, amit aztán minden bizonnyal Fischhof Ágota vagy más másolt, vagy gépelt le. 1918-ban volt a múzeumnak írógépe, ezt azonban a város tanácsa a következő évben, valamelyik ügyosztálya számára elvitte, s helyette egy ócskát ajánlott fel. Találtam német nyelvű fogalmazványokat is, Móra kézírásával. Az így megmaradt fogalmazványok jellegzetes, sokszor nehezen olvasható kézvonásával fényes bizonyítékai annak, amit ő maga is gyakran hangoztatott, hogy ő a közművelődési palota „mindenes cselédje”.

A két esztendő alatt a Somogyi Könyvtár 1919. év végén, 100 000 kötettel (újjászervezett aprónyomtatvány- és kéziratgyűjteményével) több helyi kisebb könyvtárnak (Orvosegyesület, Szegedi Gyorsírók Egyesülete stb.) egybeolvasztásával országos könyvtári rangra emelkedett. Természetesen, itt nem csupán a leltári számok nagyságát, hanem a megszerzett anyag minőségét is tekintetbe kell vennünk.

A múzeumban páratlan közönségikert elért korszerű kiállítások voltak. A régiségtár, éremtár, természetrajzi gyűjtemény és képtár újrendezésével, egy új múzeumi osztályt, a művelődéstörténetit állítottak fel, s az egyes múzeumi osztályokban a cédulakatalógus rendszer bevezetésével lerakták a fejlődés alapjait. Általában a közönség érdeklődését szolgálták különféle újításokkal, ami nemcsak a látogatók számában jelentett növekedést, hanem nagyrészt adományokban (Kass- és Ambrozovits-féle) is megnyilvánult.

A két testvérintézmény 1919 végén kb. 200 000 tárggyal rendelkezett,<sup>78</sup> ami akkori pénzben 21 000 koronás kiadással, az állománynak 150 000 korona értékkel való növelését jelentette. Mindez a nagyarányú fejlődés, gyarapodás oly időkben történt, amikor az intézmény egy éven át csaknem teljesen el volt zárva a fővárostól. Segített ebben néhány munkatárs, lelkes munkájával, köztük sok olyan úttörő jellegű munkával, ami mai szemmel nézve sem lebecsülendő, sőt követendő például szolgálhat.

Csongor Győző

<sup>76</sup> Vö. Varga János: Értékes cikkelye a szegedi múzeumban. Új Világ, 1955. dec. 8. — Csongor Győző: Vörös zászló alatt, Délmagyarország, 1958. márc. 19. — Horváth Mihály szegedi vöröskatona résztvevett Ukrajnában a forradalomban és magával hozott egy bolsevik zászlót. Itthon megbetegedett, s az ismert emberbarát orvos, Hollós József ingyen kezelte, s neki adta oda megőrzésére a relikviát. Hollóstól került Mórához, a szegedi múzeumba.

<sup>77</sup> 219/1919. dec. 3.

<sup>78</sup> Jel. 1919. 3. és 37. l.

## DOKUMENTUMOK

### 1

*Móra Ferenc — Dégen Árpádnak*

Nagys. Degen Árpád dr. úrnak  
Budapest, VI. Városligeti fasor 20/f.

Nagyságos Uram, a midőn a *Magyar Botanikai Lapok* 1917. évfolyamának árát a Somogyi Kv. részéről van szerencsém a mai postával megküldeni, szabad legyen egy kéréssel is alkalmatlankodnom. Én csak nappal vagyok könyvt. és múzeumigazgató, — éjjel a Szegedi Napló című helyi napilap főszerkesztője vagyok s mint ilyen ismertettem a minap lapunkban a M. B. L. közlönye alapján a Centaurea Im. Lőwiit. Az eredmény az volt, hogy harmad napra vagy Lőw-nek vagy a Centaureáknak valamely rajongója kilopta a könyvtár olvasótermében a M. B. L.-ből a 8. ívet a hozzá tartozó képpel együtt. Alázatos kérésem az lenne most már, hogy a mennyiben akadna fölös példány, méltóztassék abból a Som. K.-nak a 8. ívet megküldetni.

nagys. uramnak alázatos szolgája  
Móra

VIII. 1.  
202/1918. VIII. 1. ü. sz.

### 2

*Dégen Árpád — Móra Ferencnek*

Nagyságos Móra Ferencz úrnak,  
a városi múzeum igazgatójának  
Szeged

Nagyságos Uram! Készségesen pótlom a jelzett hiányt s mellékelve küldöm lapunk 1917. évfolyamának 8. ívét a hozzá tartozó képpel. Cikkem annak az emlékkönyvnek volt szánva, amellyel Lőw dr. főrabbinust külföldi barátjai 60. születése napján akarták meglepni; a háború miatt az emlékkönyv kiadása megakadt s így került a cikk a MBL.-ba. Igazgató úr nagyon leköteleznie, ha az említett ismertetést megküldené.

Megdöbbenéssel értesülök munkatársam és kedves barátomnak, Lányi Bélának súlyos betegségéről; azt hiszem mindnyájan, a kiknek alkalmunk volt ezzel a komoly, jeles képzettségű s e mellett oly végtelenül szerény emberrel megismerkedni, kívánjuk, hogy mielőbb felépüljön.

Kiváló tisztelettel Dr. Degen Árpád m. kir. udv. tanácsos, egyet. m. tanár, a budapesti m. kir. vetőmagvizsgáló áll. igazgatója.

Budapesten, 1918. augusztus 5-én  
208/1918. VIII. 8. ü. sz.

Mélt. Uram, a Sz. N. kiadóhivatalával ma megküldtem a Sz. N. azt a számát, a mely a Centaurea L.-it ismerteti, a mai posta bizonytalanságára való tekintettel azonban e levélben is nyugtatom a közlőnyt. A könnyed karcot, a mivel a dologról írtam, bizonyára meg fogja bocsátani méltóságod — hiszen a karc egy vidéki város újságolvasó publikumának íródott.

A kért ív megküldését hálásan köszönve vagyok méltóságodnak kiváló tisztelettel alázatos szolgálója

Móra

Sz. 1918. VIII. 8.

csatolva az előző ü.-hoz.

Méltóságos Uram! Mélységes hálával köszönöm a megtisztelő figyelmet, a mellyel a gyulafehérvári sírletekről szóló gyönyörű könyvet megküldetni méltóztatott, — annál jobban esett, mert gondolni sem mertem rá, hogy méltóságos uram emlékezik még a mi furcsa kultúrházunkra és annak minden eselédjére, reám, a ki ma jobban eseléd vagyok, mint valaha. Tömörkény halála óta teljesen egyedül vagyok — szolgám is csak olyankor van, mikor még egyetlen megmaradt emberemet szabadságotlatni bírom — de azért a szolgát rendjét kifelé még eddig sikerült megváltoztatnom. Sok volt az eligazítani való hagyatéka a boldogult Tömörkénynek, a ki végtelen szerette ugyan az intézetet, de régi rendjéhez még apróságokban is makacsul ragaszkodott, viszont én sokkal jobban szerettem őt, mint embert, sem hogy véleményem fönntartásával keserűséget okoztam volna neki. Most meg, hogy a magam gazdája lettem, minden igyekezetemet megbénítja a háború. A képtár újra szervezésére, a mely mai elhelyezésében több bosszúságot, mint örömet okoz a józslésú laikusnak is, nem bírtam paraventekhez való anyagot szerezni: le kellett róla mondanom. A régiségárt le akartam vinni a néprajzi mellé, annak folytatásául, egy szoba helyett háromba, úgy csoportosítva, a mint méltóságos uram annak idején tanácsolni szíves volt: el kellett halasztanom, mert nem lehet a napszámot megfizetni. S mindenből kifogyván, végre arra szorítottam, a mit egyedül végezhettem: rendeztem a harminc év óta felgyűlt, eddig leltárba se vett kézirat-anyagot, apró nyomtatványokat stb. és különböző, várakozáson felül beütött gyűjtő-akciókat indítottam a városban. Régészeti munkám mindössze arra zsugorodhatott, hogy időnként előadásokat tartottam a vasárnapi publikumnak (köznép, katonák stb.) talán nem is haszon nélkül, mert képzelni se lehet őszintébben érdeklődő közönséget. Ásatni természetesen nem lehet, tavaly próbáltam, de a muszkák élelmezése nem nekem való művészet, abba kellett hagynom.

Hát ilyen az életem egyik fele, méltóságos uram, napi 8—9 órai munka az intézetben — és éjjeli 7 órai a szerkesztőségben. Ötödik éve már, hogy hajnali 4-kor alszom el, s 9-kor már készen vagyok az új robotra. Hála Istennek, eddig győztem ideggel és erővel, bár szabadságon hat év óta nem voltam; de tudom, hogy vétkeztem nem magam ellen, mert én már nem sokat számítok, hanem a családom ellen, a melyet csak az ebéd idején látok. Sajnos, nem tehetek másképp, mert különben éhen halnának. Itt engem mindenki érdememen fölül becsül, pár hónapja alig bírtam kitérni előle, hogy képviselőt ne csináljanak belőlem, — a fizetésem azonban havi 300 korona. Az igazgatói méltóságban évi 70 koronával kapok többet, mint amennyit ezelőtt kaptam. Bizonyos, hogy ha élelmesebb volnék és nem szemérmes koldus, kiverekedhetném magamnak a nagyobb fizetést, a szerkesztőnek könnyű volna presszionálni a várost a tisztviselő érdekében, — de hát én ezt így fehér fejjel már meg nem tanulom, inkább agyondolgozom magam. (Bár hiszen eddig Magyarországon még csak egy ember dolgozta magát agyon: egy professzionátus nagyevő.) Szó volt ugyan arról,

hogy itt hagyom a hivatalt és Szegedet is, igazán színekurát kínáltak olyan fizetéssel, mint a nemzeti múzeum igazgatójéé, — de valahogy immorálitásnak érzem most hagyni itt az intézetet, a melyben java életem eltelt, s mikor nagyon bizonytalan, lehet-e embert kapni a helyemre, a ki a szeretetemet is át vegye örökül. Hiszen a könyvtárosi állást is azért nem engedem betölteni, mert nem akarom, hogy hivatott pályázók híján — hol vannak azok most? — a nyakamra küldjenek valami rokkant postatisztet, vagy facér újságíró, a ki aztán örökös koloncúl itt marad. De vajjon hivatásos múzeumi ember a háború után is fog-e pályázni — 2000 korona kezdő fizetésre? Erre gondoltam akkor is, mikor a *Dolgozatok*-ban igaz gyönyörűséggel olvastam Beresztelki nagyszerű cikkét. Akárki csinálta, szívből tapsoltam neki, mert igaza van minden keserűségben és támadásában, nem véve ki a volt újságíró. Sajnos, nem is a „volt”-at, mert hiszen a kenyérem nagyobb részét ma is az újság adja, noha annak én csak erőm és időm maradékát adom. Bizonyára nem mindenütt van így: az én esetemben, azt hiszem mégis inkább én fizetek rá az intézetre, mint az én rám — hiszen abban a percben, a melyikben akad kéz, a melybe nyugodtan tehetem le az intézet sorsát, én félre állok s boldog leszek, hogy félre állhatok.

Megbocsátja ugy-e, méltóságos uram, hogy ilyen túlságos részletesen informáltam magam felől? Jól esett annyi esztendő után újra a régi bizalommal könnyíteni a szívemen, mint a hogy régi hálával vagyok alázatos szolgálja

Móra Ferencz

217/1918. VIII. 14. ü. sz.

## 5

*Posta Béla — Móra Ferencnek*

Kedves Uramöcsém! Hát hiszen az igaz, hogy manapság semmi fölött sem kell csodálkozni. Ha már kisül, hogy az anglikusok, meg az amerikusok önzetlen emberek, mink pedig csupa önző és hódításra törekvő népek vagyunk, akiket az előbb említett kicsi nemzeteknek köll böcsületre tanítaniok, már akkor azon se igen törje a fejét az ember, hogy egy olyan levél, amelyeket Szegedében augusztus hó 14-én adnak föl, Kolozsvárra szeptember hó 26-án érkezik meg. Hát hiszen a gyorsaság különben sem boszorkányság.

Az a végtelenül kedves levél, amelyet Öcsémuram több, mint egy hónappal ennekelőtte szívbéli jószággal szerkesztett az én vén szemeimnek számára, bizony csak több mint egy hónapi késedelemmel jutott azok elé, úgy, hogyha ríni kéne a tartalma fölött, hát biz' Isten nagyon elkéstem volna a rivással. Beláthatja tehát, hogy valóságos szerencse, miképen csak örvendezni valókat találtam benne, mert ebben a szomorú világban örülni sohase késő. Azt azonban igazán nem tudom, hogy mivel szolgáltam rá arra a föltevésre, hogy én akár arról a kedves hivatalról elfelejtkeztem volna, amelyikben ennek a mi kis hazánknak két legkedvesebb embere igazította a magyar közművelődésnek elég gyengén megvasalt szekérét, akár pedig az én kedves szülőhazámnak, az én rajongva szeretett Alföldemnek erről a két kedves emberéről vettem volna le a gondomat... Már igaz, hogy az egyiket eltették fű alá; az már ott álmodik mindarról, ami nekünk kedves. Megsirrattam idehaza magamban, nem csaptam zajt, azzal a fájdalommal, ami lelkemet eltöltötte, hiszen tudja kedves Öcsémuram, a férfiember, mikor igazi nagy bánata van, nem tud beszélni, nem is szereti, ha látják, hogy neki valami nagyon fáj; de elfelejtkezni Tömörkény Istvánról olyan magyar embernek, aki az Alföldön látta meg a napvilágot, csak akkor lehet, amikor már fölötte is elénekelték a circumdederuntor. Elolvastam azt az írását, amelyikben elbűcsúztatja ezt a mi kedves magyarunkat és lássa minden gondolat, amit ebben az írásában szépséges szavakba öntött, annyira az enyém is, hogy lehetetlen föltennem, hogy másként gondolkodik, mint én. Én pedig úgy gondolkodom, hogy ha két kedves közül egyet már elragadott a sors, akkor az ittmaradottra kétszerte több szeretet jut, meg dukál is, hiszen abba a szegedi domíniumban, amelyikben Tömörkény István volt a gazda, senki más nem lehet az örökös, csak Móra Ferencz. Erre a szeretetre más törvényes örökös rajta kívül igazán nincsen.

Éppen ebből folyik az is, hogy felhívjam kedves Uramöcsémnek a figyelmét arra, amit végtelenül fontosnak tartok.

Úgy látszik, hogy Beresztelki mindazok mellett a jelességek mellett, amelyeket majd az Ön tapasztalt írói szemei észrevettek, — mégsem volt eléggé világos, mert ha az lett volna, úgy nem állapította volna meg kedves, Öcsémuram, hogy ebben a cikkben saját maga is apostrofálódik.

Mi kedves Öcsémuramat sohase tartottuk, most se tartjuk és a jövőben sem tarthatjuk újságíróknak. A mi szemünkben mindig az volt, aminek a jóságos Isten kegyelme megteremtette: vérbeli szépíró, aki a magyar léleknek minden rejtékét, vagy ismeri, vagy öntudatlanul érzi, és aki mindannak, aminek szépírói tollával hangot ad, azt a bájt kölcsönzi, ami csak ennek a magyar földnek, és csak az itt született írói tehetségnek a sajátja. Könyvtáraknak a vezetéséhez pedig az a lélek és az az előképzettség kell, ami az ilyen lelkeknek a sajátja lehet csak.

A Petit Journal-ban olvastam, persze a háború előtt, amikor a francziákat a gyűlöleten kívül egyéb is érdekelte, hogy milyen irányban tolódott el az egész állami gépezet azóta, hogy a szociáldemokrácia — minden elismerésreméltó jogosultsága daczára — olyan erőteljes szervezettel előtérbe nyomul. Azóta — mondja a hivatkozott újság — mindenki azon töri a fejét, hogy az ipari munkásság anyagi helyzete mentül jobban biztosíttassék. A szellemi munkássággal, főképpen az írókkal és művészekkel senki sem törődik, akár csak egy háznak a legfelsőbb emeletén lakókkal. Pedig, ha minden munkás, amely az ipari és földművelési, meg a kereskedelmi érdekeket szolgálja, teljesen fölmondaná egy napon a szolgálatot — bármilyen nagy baj lenne — mégis a tőlük elvégzett munkát egészen jól elvégezhették a kínai kulik is; azt a munkát azonban, amelyet az írók és a művészek végeznek, csak olyan munkások végezhetik el, akik odahaza termettek. Francia művészetet, francia irodalmat, francia tudományosságot nem lehet kínaiakkal csinálni, ha tehát ezektől vonja meg a nemzeti társadalom a leghathatósabb istápolást, akkor azt maga — magától vonta meg és akkor a maga sírját ássa vele.

A magyar szépíró nem sinecurát kap akkor, ha könyvtár élére kerül; a magyar szépíró nem foglalja el senki hivatottabbnak a helyét, mikor könyvtárgondozásra vállalkozik. És ebben a tekintetben nincs miért különbséget tegyünk még az író és az újságíró között sem. Azt pedig, hogy egy olyan intézetet, mint a szegedi Közművelődési ház, amelyben könyvtáron kívül képtár, régiségvár, néprajzi gyűjtemény és természetrajzi osztályok vannak, melyik szakember igazgat, ha nem azon fordul meg, hogy kicsoda szakhoz ért, hanem azon, hogy mekkora kaliber az illető, és kicsoda zélus vezeti cselekedeteiben. Kedves Uramöcsémnek a könyvtári szaktudományát elfogadhatja minősítésül a legszigorúbb Qualifikáló bizottság is, és ezt ma kénytelen vagyok Önnek is megmondani, de megmondottam annakidején hivatalosan is. Valamint hogy a szegedi Somogyi-könyvtár és múzeum igazgatására megszerezte magának, ott intézetnél működve nemcsak a látókört, hanem a gyakorlatot is, nem is szólva arról, hogy a lelket az a tündér tette a bölcsőjébe, amelyiknek magyar szépírói tehetségeit köszöni.

Hogy ma régésznek, ethnographusnak és minden egyébnek kell lennie és ezáltal megakadályozódik legbecesebb munkálkodásokban; annak nem Ön az oka, az — nagyon igazán állapítja meg saját maga — nem az intézet vesztesége, hanem az Öné, és ezé a szerencsétlen magyar közművelődésé. Az eredménye annak a lelkiismeretlen rendszernek, amely Magyarországon valóságos contra selectiót honosított meg, mindenúvé a lehető legalkalmatlanabb embereket helyezvén olyan helyekre, ahol irányítani kell.

Kedves Uramöcsémnek a példája csak ezt a rendszert jellemzi, amely ellen szól Berecztelkinek minden mondata. És amely rendszer ellen össze kell fogni mindazoknak, akik a magyar jövőt a múltnál szebbnek akarják.

Nagyon köszönöm azokat az értesítéseket, amelyeket a múzeum állapotáról küldeni szíves volt. Hasznomra fogom fordítani, hogy használhassak az ügynék. És most engedje meg, hogy hosszúra nyúlt levelemet befejezve, szeretetteljes üdvözleteimet küldjem, maradván mindig készséges híve:

Kolozsvár, 1918, szept. 26.

Dr. Posta Béla.

275/1918. IX. 30. ü. sz.

*Móra Ferenc — ismeretlenek*

Igen tisztelt Uram, szíves elnézését kérem, hogy soraira csak most jelentkezek, s most is türelmet kérve. Tíz nap óta se éjjelem, se nappalom, mint a szegedi Nemzeti Tanács elnökének, ma a rendcsinálás mindennél előbbvaló kötelesség, ezért egyelőre kénytelen voltam minden egyéb dolgom mellőzni, s a könyvtárt is bezárni.

Azt hiszem, különben is jobb, ha ezekben a zűrzavaros napokban se pénzt, se könyveket nem küldök.

Szíves köszöntéssel:  
Móra

Sz. 1918. XI. 4.  
323/1918. XI. 4. ü. sz.

*Móra névtelen közleménye*

A városi múzeum nem gyűjt királyrelikviákat. Mióta a forradalom megköztársaságiasított bennünket, az emberek sietve eltakarítgatják környezetükből hajdani lojalitásuk emlékeit. A dolog addig rendben is volna, de a köztársaság lelkes polgárai a kisöprött királylomokat mind a városi múzeumba küldözgetik. Eddig Ferenc Józsefnek és Károly királynak vagy nyolc szobra és egy tucat olajnyomatú képe búsítja mint ajándék, a múzeumigazgatóságot, amely a maga gipsz királyaival se tud mit csinálni. Van belőlük vagy öt darab, s a múzeumba került az a vas Ferenc József is, a melynek fejét néhány évvel ezelőtt széthasította a felségsértő tanyai ménkű. (Valószínűleg éjfél után történhetett a dolog, mert éjfél után tudvalevőleg már a régivilágban is mindenki felségsértő volt Magyarországon.) Az anti-rojalista érzésektől eltekintve a király-relikviáknak, amiket most a múzeumba toloncolnak, az a legnagyobb bajuk, hogy semmi műbecsük nincs, s akkor se illetné őket hely a múzeumban, ha mind a köztársaságot allegorizálná. A múzeum igazgatósága ennél fogva arra kéri a közönséget, hogy a királyemlékeket házilag intézzék el, de ne küldjék a kultúrpalotába, mert ott úgyse veszik át őket.

Szegedi Napló, 1918. november 23.

*Móra Ferenc — A Szegedi Nemzeti Tanácsnak*

Tek. Elnökség! A mai ülésen való megjelenés alól szíves fölmentést kérek: betegen fekszem s e sorokat ágyból írom. Volna azonban egy nagyon szívemen fekvő előterjesztésem, a miről eddig hiába szóltam. A kultúrpalotában legalább 10 millió értékű köztárgy van, jóformán csak az úristen felügyelete alatt. Lelkiismeretbeli kötelességem arra kérni a N. T.-ot, ő hívja fel a közbizt. ez idő szerinti szerveinek vezetőit, azonnal intézkedjenek, hogy a kultúrpalotán éjjelente állandó őrség vigyázzon. Eddig azt mondták, nincs ember. A N. T. adja ki a parancsot, hogy legyen ember.

Szíves üdvözlettel  
Móra  
igazgató, a N. T. társelnöke

Sz. 1918. XI. 16.  
354/1918. XI. 30. ü. sz.

*Móra Ferenc — a Ranschburg könyvkiadóhoz*

Igen tisztelt Uram! A Somogyi-Könyvtár ez év folyamán nagyobb tömegű duplumhoz jutott, a melynek nagy részét szétesztjük a helyi munkás könyvtárak és népkönyvtárak közt. Az erre nem alkalmas, inkább tudományos anyagot azonban értékesíteni szeretnénk. Igen kérem, kegyeskedjék a mellékelt lista alapján megállapítani, mennyi az átlagértékük ezeknek a könyveknek, esetleg, ha sok vesződséggel nem jár, tételenként oda jegyezni az értéket. Erre t. i. azért van szükség, hogy a tényleges értékesítés előtt jelentést tessek a város tanácsának.

Szívésségét előre hálásan köszöni  
Móra  
igazgató

Sz. 1918. XII. 3.  
356/1918. XII. 3. ü. sz.

## 10

*Móra Ferenc — Környéky Jánosnak*

Környéky János úrnak

Budapest V. Nádor-utca 7.

Igen tisztelt Uram, mivel Szeged, legalább még ez idő szerint, nem tartozik ama helyek közé, a melyekre a szállítás kockázatos volna s a postai küldemények mindeddig rendben érkeztek meg, kérem a „Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum” tagilletményének „saját veszélyünkre” való szíves megküldését.

Kiváló tisztelettel:  
Móra  
igazgató

Sz. 1918. XII. 16.  
368/1918. XII. 16. ü. sz.

## 11

*Móra Ferenc — a szegedi repülőtér parancsnokságának*

A szegedi katonai repülő-állomás tek. Parancsnokságának

H.

Tekintetes Parancsnokság! A napokban arról értesültem, hogy az átszervezés alatt lévő szegedi repülő-állomás eddigi hivatalos iratait további rendelkezésig összecsomagolva félretették, mert nem tudnak velük mit csinálni. A mennyiben ez az értesülésünk megfelel a valóságnak, tisztelettel tudatjuk a Tek. Parancsnoksággal, hogy az iratokat a városi múzeum hadtörténelmi gyűjteménye számára készséggel átveszjük, sőt ha felsőbb katonai hatóság másképp nem rendelkezik, egyenesen kérjük annak hozzánk juttatását, annál is inkább, mert a többi feloszló fegyvernemek is a városi múzeumba utalták be irataikat és reliquiáikat s gyűjteményünk teljessége érdekében van, hogy a Tek. Parancsnokság is így intézkedjék. Általában készséggel adunk helyet minden muzeális vonatkozású anyagnak, tehát nemcsak ügyiratoknak, hanem hadi emlékeknek is.

Kiváló tisztelettel:  
Móra  
igazgató

Sz. 1918. XII. 9.  
358/1918. XII. 9. ü. sz.



## 12

Móra Ferenc — Bartos Lipótnak

Kedves Bartos Uram, jót mulattam a jegyzéken, mert úgy látom belőle, hogy Ön erről az istenadta Somogyi-könyvtárról azt gondolja, itt van a múzeum tárgyai közt a volt osztrák—magyar Bank bankóprése is s ezt most én igazgatom. De még ha úgy volna is, nagyon túlzott volna az Ön számítása s én körülményeink s lelkismeretem szerint igazán nem tehetek többet, mint hogy az ön által követelt áraknak *felét* megajánljam. Engem természetesen csak a könyvtár szempontja vezethet s a könyvtár nem adhat többet olyan könyvekért, a melyek nagyobbbrészt értékesek ugyan, de megszerzésük nem elsőrendű szükséglet. Szívből kívánom azonban, hogy a darabonként való elárúsítás ebben a franciás világban az ön számvetését igazolja.

Szíves köszöntéssel  
Móra  
igazgató

Sz. 1918. XII. 30.  
377/1918. XII. 30. ü. sz.

## 13

Móra Ferenc — Berzenczey Domokoshoz

Kedves főmérnök uram, a fütéssel ezen a héten a kultúrpalotában is az amenra jutottunk volna, azonban a szerkesztő megszánta a gyámoltalan könyvtárigazgatót és saját költségére szerzett neki néhány hétre való kokszot. Most jelentik azonban a szolgák, hogy már meg a gyújtófánk fogyott el. Ezt már semmikép sem tudok szerezeni nálad nélkül. Alásan kérlek, méltóztassál nekünk valahonnét valami szelezés-deszkát kiutalni. Hogy mit jelent ez a terminus technikus, azt neked jobban kell tudnod, én ebben gyöngé felfogású vagyok, azonban a szolgák azt mondják, így hívják a gyújtósnak valót. Szeretettel híved:

Szeretettel híved:  
Móra Feri

Szeged, 1919. II. 15.  
36/1919. II. 16. ü. sz.

## 14

Móra névtelen cikke

Kaszinó terepszemle a városi múzeumban. A kultúrpalota olvasóterme szénhiány miatt tudvalevőleg már őszi óta zárva van, de zárva van és még valószínűleg még jó darabig zárva marad a múzeum is. Tekintettel a mai zűrzavaros időkre, amikor igazán nem valók közkinccsek mutogatására. A szegedi közönség ezzel tisztában is van, vidékiek azonban annál sürűbben nyomogatják a kultúrpalota utcai csengőjét, nem hivatalos időben is. Például ma két óra után is erősen csöngettek, holott délután 4-től 7-ig van hivatalos óra, ami ki van írva az ajtóra is. A türelmetlen csengetésre az igazgató nyitott ajtót, aki egyedül volt az intézetben. Három rendesen öltözött polgár ember volt a látogató, akik bebocsátást kértek s nem akarták sehogy sem megérteni, hogy nem lehet.

- Nekünk ide be kell menni, mert mink itten küldetésben vagyunk a nép akaratából.
  - Micsoda küldetésben?
  - Mink itten akarjuk a kaszinónkat berendezni.
  - Kik azok a „mink”?
  - Hát különféle leszerelt katonák és egyéb nemzetek. Azért gyöttünk, hogy kiválasz-
- szuk a helyet.

— No hát akkor gyerünk válogatni — mondta az igazgató, mint a népakaratot tisztelő ember, és bebocsátotta a három magyart.

— Hű, de kutya hideg van itt — mondták a folyosón, amely fagyos és nyirkos, mint a kripta. Nem csoda, már két télen nem volt fűtve a nagy épület, csak az egyetlen igazgatói szoba, pár hét óta azt is a sajátjából elvont koksszal fűteti az igazgató, hogy legalább a hivatalos órák alatt legyen hol dolgoznia a személyzetnek.

A deputátusok legelőbb is oda néztek be, de konstatálták, hogy az kicsi, nekik nagyobb kell. A képtári nagyteremben azonban, ahol az árvízkép és Munkácsy megbecsülhetetlen értékű vászna van elhelyezve, azt mondták, hogy az „ülég jó, csak a széköket köll áthordani a másik terömből”. (T. i. az olvasóteremből.)

— No, most már elég a tréfából emberek, — szólt bele a tanácskozásba az igazgató. — Akár küldték magukat, akár a maguk jószántából jöttek, itt rossz helyen járnak. Sehoh világon semmiféle forradalomnak nem jutott még eszébe a könyvtárakat és múzeumokat megbolygatni. Oroszországban nem kíméltek semmit a világon, de a kultúra házához ott se nyúltak. Ez nem borzsoa-intézmény, ide ötven-hatvanezer szegény ember jár évente tanulni s félváros szegényemberének itt a vasárnapi ingyenes mulatsága. Hát hogy gondolják azt, hogy itt majd egy csomó ember kaszinót rendez be magának, ahol szabadon ki s be járhat mindenki? Itt körülbelül 15 millió korona értékű gyűjtemény van, majd negyven esztendő munkájával összehalmozva, a mi ha egyszer elpusztulna, azt soha többet pótolni nem lehetne. Soha semmiféle hatóság nem lesz, se polgári, se szocialista, se kommunista, a melyik ilyen barbár dolgot megengedne, az egész világ megbotránkozására. S ha akadna ilyen barbár helyi hatóság, a kormány fogja megtiltani, hogy felelőtlen elemek szabaduljanak be az intézetbe, a melynek gyűjteményeire az állam is többet költött kétszáz ezer koronánál.

A küldetésben járó három embert nem hozták ki a flegmájukból ezek az érvek. Azt hajtogatták, ha mindenkinek van joga hol gyűlésezni, nekik is hely kell s majd elintézik ők ezt az ügyet „ott, ahol köll”. Arra azonban gondolkozóba estek, mikor az igazgató, aki minden áron meg akarta velük értetni a terv képtelenségét, megmutatta nekik azt a levelezést, a melyet az intézet biztonsága érdekében a helyi és a francia katonai parancsnoksággal folytatott. Elmondta nekik azt is, hogy a Munkástanács sem engedné meg a kultúrpalotának elkaszinózását.

— De nem kérdözzük mink a Munkástanácsot, — mondták az elszánt küldetések. Az igazgató látta, hogy itt hiábavaló minden felokosítási kísérlet. Vállat vont és azt mondta a három magyarnak:

— Hát jó, csináljátok, ahogy akarjátok, hanem annyit mondhatok, hogy ide pipás ember be nem teszi a lábát. Látjátok, mindenütt ki van írva, hogy „tilos a dohányzás”. Hát én most már nem tudom, miféle kaszinó lesz az, ahol nem lehet dohányozni.

A három magyar megrökönyödvé nézett össze:

— No látja, ez mán baj. Akkor csakugyan más helyet köll keresnünk. Ejnye, ejnye, pedig mán olyan szépen mögterveltük ezt a históriát. Ezzel eltávoztak a három leszerelt katonák és egyéb nemzetek. Az előcsarnokban azonban végigsimogatták a doberdói fa nemzetiszín pántlikáit. Ez a szomorú emlék, amelyre tán vére is hullott valamelyiküknek, nyilván megértette velük, hogy ez a hely csakugyan nem kaszinónak való.  
Szegedi Napló, 1919. febr. 23.

## 15

Móra Ferenc — Boross Józsefnek

Nagys. dr. Boross József  
kórházigazgató-főorvos úrnak

H.

Igen tisztelt Igazgató Úr, arról értesültem, hogy a városi kórház birtokába néhai Hollós barátunknak több tuberkulózis-praeprátuma van, a melyeket esetleg hajlandók volnátok a városi múzeumnak átengedni. Nekünk ugyan orvostörténeti osztályunk egyelőre nincs és

remélem, egy hamar nem is lesz, hiszen azzal se igen férünk, a mink van, mindazáltal ha az említett dolgokat szemléltető célokra alkalmasnak méltóztatol ítélni, vagy tudományos értékük megőrzésére méltókká teszi őket, készséggel szorítunk nekik helyet.

Szíves válaszod reményében őszinte nagyrabecsüléssel vagyok igaz híved:

Móra

Sz. 1919. aug. 2.

153/1919. VIII. 1. ü. sz.

## 16

*Móra Ferenc — a szegedi tanácsnak*

Tekintetes Tanács! Mivel a könyvtár és múzeum a költségvetése gerincét tevő 8000 Kor. államsegélyt az idén nem kapta meg, holott a mai viszonyok közt az összeg duplája is kevés lett volna, csupán a csekély városi segélyre támaszkodva kellett az intézetet vezetnem és fejlesztemem. A legnagyobb zsugorisággal és néhány kultúrember támogatásával sikerült is eddig eltegnődnünk, azonban most már minden segélyforrás kimerült, a kiadásokat már hetek óta a sajátomból fedezem s a hátralevő két és fél hónap elé egy fillér nélkül nézünk.

Ilyen körülmények közt kénytelen lesz pót hitelt kérni a folyó kiadások fedezésére s erre nézve külön előterjesztést fogok tenni, — azonban ettől eltekintve is gondoskodni kell arról, hogy az intézetnek önmagában is legyen segélyforrása. Véleményem szerint ezt a célt megfelelően szolgálhatnánk az intézet ki nem állított anyagából időnként rendezendő kiállítások rendezésével s ezekkel kapcsolatosan ismeretterjesztő előadásokkal, a melyekért belépő díjakat szednénk.

Az első kiállítást október 12-én leendő megnyitással plaketteinkből rendeznénk, több szegedi éremgyűjtő (Szalay József dr., Tonelli Sándor dr., Lugosi Döme dr.) támogatásával, 3 K-ás belépti díjak mellett. A kiállítás esetleges költségei a kiállító éremkedvelőket terhelik, a tiszta jövedelem a múzeumé lesz.

Tisztelettel kérem, hogy ilyen feltételek mellett e célra a kultúrpalota nagy termét két heti időtartamra átengedni méltóztassék.

Tisztelettel:

Móra

Szeged, 1919. X. 5.

178/1919. X. 5. ü. sz.

### JEGYZETEK:

A jelentések 1887-től 1919. évig egybekötve a szegedi Somogyi Könyvtárban vannak, Reizner János 1887—1903-ig, 1904—1917-ig Tömörkény István, 1918—1920-ig Móra Ferenc szövegezésében. A későbbi időkről csupán töredékes jelentések találhatók a könyvtár bir-tokában.

Tanulmányomban fölhasználtam a szegedi napilapok 1918—1919-es adatait. A Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum összegyűjtött jelentéseinek használatáért Bezerédy István könyvtárigazgatónak, Papp Jánosnak és Péter Lászlónak, valamint értékes közléseiért Oltvai Ferenc levéltárigazgatónak mondok köszönetet. A város társadalmi és politikai viszonyai ismertetésénél felhasználtam Gaál Endre: A szegedi munkásság harca a Tanácsköztársaságért, 1917—1919. Bpest. Szikra, 1956. c. munkáját.

### Rövidítések:

Sz. N. = Szegedi Napló.

Jel. 1917. = Jelentés a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum állapotáról. 1917.

Jel. 1918. = Jelentés stb. 1918.

Jel. 1919. = Jelentés stb. 1919. (Litografált kéziratok. Mindhárom jelentést Móra Ferenc írta.)

A Somogyi-könyvtárban található 1918—19. évekből származó iratkötegekre (kézzel írt levélmásolatok, eredeti levelek stb.) való utalást az ügyirat számával és keltezéssel adom.